

ORATIO.

PRO T. ANNIO MILONE.

ARGUMENTUM.

MILONI & Clodio Summæ fuerant inimicitia, quòd hic isti, in obtinendo consulatu maximè obstiterat. Cum Lanuvium Milo Rhedâ veheretur, occurrit Clodius in equo, cum servis 30. Miloni plures aderant, inter quos non pauci gladiatores, qui cum servis Clodii rixam commiserunt. Excitato tumultu, cum respexisset Clodius minitabundus, humerum ejus gladiator romphæa trajecit. In tabernam proximam delatus quidem est, at extractus atque occisus. Demum Pompejo consule, cædis accusatus est Milo, quem defendit Cicero, non eâ, quâ solebat, constantia, Clodianorum clamore perterritus. Oratio, quam dixit, non extat: hanc, quam postea scripsit, Quintilianus pulcherrimam nobilissimamque appellat; ferturque Milo eandem in exilio legens dixisse; O Marce Tulli! si sic dixisses, non sederet Massiliæ barbatus pisces Milo.

QUÆSTIO. STYLUS.

QUÆSTIO hujus orationis est in genere Judiciali, an jure Milo occiderit Clodium. STYLUS est gravis & copiosus.

EXOR-

EXORDIUM.

Hoc Exordio nihil caillidius. Quamvis enim Cicero timorem suum tegere non posset, plures tamen affert causas fiducia, captatque undique benevolentiam Pompeji, judicum ac populi Num. 2. & seq.

PROPOSITIO.

Jure & cum Laude Milo occidit insidiatorem Clodium, N. 6.

CONFIRMATIO.

Priusquam Cicero ad rem ipsam accedat, quaedam præjudicia confutat ab adversariis jactata. N. 7.

PRÆJUDICIUM 1. Negant intueri lucem fas esse, qui à se hominem occisum esse fatetur. Quod diluit Cicero contrariis exemplis. N. 8. Latris Legibus N. 9. ipsoque jure naturæ, quo suam quisque vitam tuetur.

PRÆJUDICIUM 2. Judicasse senatum, quòd occisio Clodii contra Remp. facta sit. Respondet Cicero, senatum nunquam judicasse, quòd Clodius contra fas occisus sit. N. 13.

PRÆJUDICIUM 3. Pompejum decæde Clodii quæstionem instituisse. Adquæ Cicero: nunquam à Pompejo institutam esse quæstionem de facta cæde Clodii, utpote quam Milo ipse fatetur, sed de jure, quo Milo defendi possit, rectè occidisse Clodium. Confutatis hisce præjudiciis transit orator N. 23. ad narrationem.

PRO T. ANNIO MILONE, 65
NARRATIO.

Ut facilius probetur, insidias non à Milone, sed à Clodio factas esse Miloni. Allegat N. 24. Clodii malitiam: describit utriusque iter, pugnam & pugnae locum, aliasque circumstantias à N. 27,

ARGUMENTUM PRIMUM
PROPOSITIONIS,

Clodius multas habuit causas insidiandi Miloni; nullam habuit Milo, igitur Clodius insidiatus est Miloni, non Milo Clodio.

Enthymematis antecedens probatur, enumerando plures causas.

Causa prima. Quia Clodius, occiso Milone, praetor fuisse factus, & pro libitu remp. vexasset. N. 32. Econtra mors Clodii non tantum non prodest Miloni, sed etiam obest. N. 35.

Causa secunda. Milonem oderat Clodius, velut defensorem Ciceronis, & accusatorem suorum scelerum: Milo autem non sic oderat Clodium, N. 36.

Causa tertia. Clodius saepe aliis vim fecit, nunquam Milo, N. 37. & seq. Imò potuit saepius Milo, si voluisset, impunè occidere Clodium. N. 39.

Causa quarta. Sperabat Clodius, Milone occiso impunitatem, quia saepius iudicia, poenaeque contempserat, Milo istam non sperabat. N. 44. Post haec, impunitas à Clodio sperata multis confirmatur. N. 54. & seq.

Denique respondet Cicero quibusdam objectionibus, & mirè extollit Milonis fortitudinem, N. 57.

O R A T I O
ARGUMENTUM SECUNDUM
PROPOSITIONIS.

*Gloriosum est Miloni, quod virum sceleratum
& Reip. perniciosum occiderit, sed Clodius fuit
vir sceleratus & Reip. perniciosus, igitur glorio-
sum Miloni est, quod Clodium occiderit.*

*Major Syllogismi, quæ probatione non eget,
amplificatur insigni prosopopæiâ Milonis glori-
antis se exemplo clarorum virorum, necem in-
tulisse pessimo Clodio. N. 78.*

*Minor Syllogismi probatur longâ enumera-
tione scelerum Clodii. N. 74. & seq. Ob quæ
omnibus odio est, & si ab inferis revocari pos-
set, nemo id faceret. N. 80.*

*Inde pergit Orator ad gloriam Milonis &
Divinum ejus facinus extollendum. N. 81. Ac
tandem concludit. N. 93.*

P E R O R A T I O.

*Est insigniter ad comiserationem composi-
ta, constatque primò Apostrophâ ad iudices, ut
viro forti misericordiam tribuant. Secundo. Pro-
sopopæiâ Milonis, merita & labores suos com-
memorantis. Tertio. Prosopopæiâ Ciceronis,
amorem suum in Milonem contestantis & lacry-
mas profundentis, dum interim Milo nec ge-
mitum edit. Quarto. Apostrophâ ad milites,
iudices, patriam ipsam, ne virum tantum ex-
pellant.*

ORATIO.

Etsi vereor, iudices, ne turpe sit, pro fortissimo
 viro dicere incipientem, timere: minimè que
 deceat, cum T. Annio Milo ipse magis de reip. sa-
 lute, quam de sua perturbetur, me ad ejus causam
 parem animi magnitudinem afferre non posse: ta-
 men hæc novi iudicii nova forma terret oculos:
 qui, quocunque inciderint, veterem consuetudi-
 nem fori, & pristinum morem iudiciorum requi-
 runt: non enim coronâ concessus vester cinctus est ut
 solebat, non usitata frequentia stipati sumus,
 nam illa præsidia, quæ pro templis omnibus cerni-
 tis, etsi contra vim collocata sunt, non afferunt ta-
 men oratori aliquid, ut in foro, & in iudicio, quan-
 quam præsidia salutaribus, & necessariis septi su-
 mus, tamen ne non timere quidem sine aliquo ti-
 more possimus, quæ si opposita Miloni putarem, ce-
 derem tempori, iudices, nec inter tantam vim ar-
 morum existimarem oratori locum esse: sed me re-
 creat & reficit Cn. Pompeji sapientissimi & justis-
 simi viri consilium: qui profecto nec justitiæ suæ
 putaret esse, quem reum sententis iudicum tradi-
 disse, eundem telis militum dedere: nec sapientiæ,
 temeritatem concitata multitudinis auctoritate
 publica armare. Quamobrem illa arma, centurio-
 nes, cohortes, non periculum nobis, sed præsidium
 nunciant: neque solum ut quieto, sed etiam ut
 magno animo simus, hortantur: neque auxilium
 modo defensionis meæ, verum etiam silentium pol-
 licentur, reliqua verò multitudo, quæ quidem est
 civium,

E
 Exor-
 dium
 me-
 tum
 excu-
 sat, ju-
 dices
 officii
 admo-
 net.

civium, tota nostra est: neque eorum quisquam, quos undique intuentes hoc in loco cernitis, unde aliqua pars fori aspici potest, & huius exitum iudicii expectantes, non cum virtuti Milonis faverent, de se, de liberis suis, de patria, de fortunis hodierno die decertari putat. Unum genus est adversum infestumque nobis, eorum, quos P. Clodii furor rapinis, & incendiis, & omnibus exitiis publicis pavit: qui hesternam etiam concione incitati sunt, ut vobis voce praerent, quid iudicaretis, quorum clamor, si quis forte fuerit, admonere vos debet, ut eum civem retineatis, qui semper genus illud hominum, clamoresque maximos pro vestra salute, neglexit. * Quamobrem adeste animis, iudices, & timorem, si quem habetis, deponite, nam si unquam de bonis & fortibus viris, si unquam de bene meritis civibus potestas vobis iudicandi fuit, si denique unquam locus amplissimorum ordinum delectis viris datus est, ubi sua studia erga fortes & bonos cives, qua vultu & verbis saepe significassent, re & sententiis declararent: hoc profecto tempore eam potestatem omnem vos habetis, ut statuatis, utrum nos qui semper vestra auctoritati dediti fuimus, semper miseri lugeamus: an diu vexati a perditissimis civibus, aliquando per vos, ac vestram fidem, virtutem, sapientiamque recreemur. * Quid enim nobis duobus, iudices, laboriosius? quid magis sollicitum, magis exercitum dici, aut fingi potest? qui spe amplissimorum praemiorum ad remp. adducti, metu crudelissimorum exitiorum carere non possumus? Equidem ceteras tempestates & procellas in illis duntaxat fluctibus

concionum. semper putavi Miloni esse subeundas, quod semper pro bonis contra improbos senserat: in iudicio verò, & in eo consilio, in quo ex cunctis ordinibus amplissimi viri iudicarunt, nunquam existimavi spem ullam esse habituros Milonis inimicos, ad eius non salutem modo extinguendam, sed etiam gloriam per tales viros infringendam.

* Quanquam in hac causa iudices, T. Annij tribunatu, rebus omnibus pro salute reip. gestis, ad huius criminis defensionem non abutemur, nisi oculis videritis insidias, Miloni à Clodio factas: nec deprecaturi sumus, ut crimen hoc nobis multa propter præclara in reip. merita condonetis: nec postulaturi, ut si mors P. Clodij salus vestra fuerit, idcirco eam virtuti Milonis potius, quam pop. Ro. felicitati assignetis: sed si illius insidie clariores hac luce fuerint, tum denique obsecrabo, obtestaborque vos, iudices, si cetera amisimus, hoc saltem nobis ut relinquatur, ab inimicorum audacia, telisque vitam ut impune liceat defendere.* Sed antequam ad eam orationem venio, qua est propria nostræ questionis, videntur ea esse refutanda, quæ in senatu sæpe ab inimicis, ab improbis sæpè jactata sunt, & in concione etiam paulò ante accusatoribus, ut, omni errore sublato, rem planè, quæ venit in iudicium, videre possitis. Negant intueri lucem fas ei esse, qui à se hominem occisum esse fateatur. In qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant? nempe in ea, quæ primum iudicium de capite vidit M. Horatij, fortissimi viri: qui nondum libera civitate, tamen populi Rom. comitijs liberatus est, cum sua manu sororem interfectam esse fateretur.* An est quisquam qui hoc ignoret, cum de

6
Pro-
posi-
tio.

7
Con-
futa-
tio.

homine occiso queratur, aut negari solere omnino
 esse factum, aut rectè, ac jure esse factum defendi?
 nisi verò existimatis, dementem P. Africanum
 fuisse, qui cum à C. Carbone tribuno pleb. in concio-
 ne seditiosè interrogaretur, quid de T. Gracchi mor-
 te sentiret, respondit, jure casum videri: neq; enim
 posset aut Abala ille Servilius, aut P. Nasica, aut
 L. Opimius, aut C. Marius, aut me consule senatus
 non nefarius haberi, si sceleratos cives interfici ne-
 fas esset. Itaque hoc, judices, non sine causa fictis fa-
 bulis doctissimi homines memoria præviderunt,
 eum, qui patris ulciscendi causa matrem necavis-
 set, variatis hominum sententiis, non solum divinâ,
 9 sed etiam dea sapientissima sententia liberatum.
 * Quod si duodecim tabula nocturnum furem, quo-
 quomodo, diurnum autem, si se telo defenderit, in-
 terfici impune voluerunt, quis est, qui, quoquo modo
 quis interfectus sit, puniendum putet, cum videat
 aliquando gladium nobis ad occidendum hominem
 ab ipsis porrigi legibus? at qui si tempus est ullum
 jure hominis necandi, qua multa sunt, certè illud
 est non modo justum, verum etiam necessarium,
 cum vi vis illata defenditur. Pudicitiam cum eri-
 peret militi tribunus milit. in exercitu C. Marij,
 propinquus ejus imperatoris, interfectus ab eo est,
 cui vim afferebat, facere enim probus adolescens
 periculose, quam perpeti turpiter maluit. atque
 hunc ille vir summus scelere solutum, periculo
 liberavit, insidiatori verò & latroni, que potèst
 10 afferri injusta nex? * Quid comitatus nostri,
 quid gladij volunt? quos habere certè non liceret, si
 uti illis nullo pacto liceret: est enim hæc, judices,
 non

non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus: verum ex natura ipsa arripimus, hausimus, expressimus: ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus: ut si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, in tela aut latronum aut inimicorum incidisset, omnis honesta ratio esset expedienda salutis, silent enim leges inter arma, nec se expectari jubent, cum ei, qui expectare velit, ante injusta poena luenda sit, quam justa repetenda. * Et si per sapienter & quodammodo tacite dat ipsa lex potestatem defendendi: quae non modo hominem occidi, sed esse cum telo hominis occidendi causa vetat: ut, cum causa, non telum quaereretur, qui sui defendendi causa telo esset usus, non hominis occidendi causa habuisse telum iudicaretur. Quapropter hoc maneat in causa, iudices: non enim dubito, quin probaturus sim vobis defensionem meam, si id meminertis, quod oblivisci non potestis, insidiatorem jure interfici posse. * Sequitur 12

illud, quod a Milonis inimicis sapissime dicitur, eadem, qua P. Clodius occisus est, senatum judicasse contra remp. esse factam: illam vero senatus non sententus suis solim, sed etiam studiis comprobavit. Quoties enim est illa causa a nobis acta in senatu? quibus assensionibus universi ordinis, quam nec tacitis, nec occultis? quando enim frequentissimo senatu quatuor, ad summum quinque sunt inventi, qui Milonis causam non probarent? declarant hujus ambusti tribuni pleb. illa intermortuae conciones, quibus quotidie meam potentiam invidiose criminabatur: cum diceret senatum, non quod sentiret, sed quod ego vellem decer-

nere, quae quidem si potentia est appellanda potius;
 quam propter magna in remp. merita mediocris in
 bonis causis auctoritas, aut propter officiosos labo-
 res meos nonnulla apud bonos gratia, appelletur ita
 sane, dummodo ea nos utamur pro salute bonorum,
 13 contra amentiam perditorum. * Hanc vero questio-
 nem, etsi non est iniqua, nunquam tamen senatus
 constituendam putavit: erant enim leges, erant
 quaestiones vel de cade, vel de vi: nec tantum mor-
 rorem ac luctum senatui mors. P. Clodij afferebat,
 ut nova questio constitueretur. Cujus enim senatus
 de illo incesto stupro iudicium decernendi potestas
 esset erepta, de ejus interitu quis potest credere, se-
 natum iudicium novum constituendum putasse?
 cur igitur incendium curiae, oppugnationem adium
 M. Lepidi, eadem hanc ipsam contra remp. senatus
 factam esse decrevit? quia nulla vis unquam est in
 libera civitate suscepta inter cives, non contra
 14 remp. * Non enim ulla defensio contra vim unquam
 optanda, sed nonnunquam est necessaria, nisi vero
 aut ille dies, in quo Ti. Gracchus est casus, aut ille,
 quo Cajus, aut quo arma Saturnini oppressa sunt,
 etiam si è repub. remp. tamen non vulnerarunt, ita-
 que ego ipse decrevi, cum eadem in Appia factam esse
 constaret, non exiri, qui se defendisset, contra remp.
 fecisse: sed cum inesset in re vis, et insidia, crimen
 iudicio reservavi, rem notavi, quod si per furiosum
 illum tribunum senatui, quod sentiebat, perficere
 licuisset, novam quaestionem nunc nullam habere-
 mus: decernebat enim, ut veteribus legibus tan-
 tummodo extra ordinem quaereretur. Divisa sen-
 tentia est, postulante nescio quo: nihil enim necesse
 est

est omnium flagitia proferre; sic reliqua auctori-
 tas senatus emptā intercessionē sublata est. * At 15
 enim Cn. Pompeius rogatione sua & de re, & de
 causa iudicavit: tulit enim de cade, quae in Ap-
 pia via facta esset, in qua P. Clodius occisus fuit:
 quid ergo tulit? nempe ut quereretur,
 quid porro querendum est? factumne sit? at con-
 stat: à quo? at patet. Videtur jam in confessione
 facti, juris tamen defensionem suscipi posse, quòd
 nisi vidisset posse absolvi eum, qui fateretur cum
 videret nos fateri, neque queri unquam iussisset,
 nec vobis tam salutarem hanc in iudicando lite-
 ram, quam illam tristem dedisset. Mihi vero Cn.
 Pompeius non modò nihil gravius, contra Milonem
 iudicasse, sed etiam statuisse videtur, quid vos in
 iudicando spectare oporteret; nam qui non poenam
 confessioni, sed defensionem dedit, is causam inte-
 ritus querendam, non interitum putavit. * Jam 16
 illud dicet ipse profecto, quod sua sponte fecit, P. Clo-
 dio tribuendam putet, an temporari? domi sua no-
 bilissimus vir, senatus propugnator, atque illis qui-
 dem temporibus penè patronus avunculus huius no-
 stri iudicis, fortissimi viri Catonis, tribuni pleb.
 M. Drusus occisus est, nihil de ejus morte populus
 consultus: nulla questio decreta à senatu est.
 Quantum luctum in hac urbe fuisse in nostris par-
 tibus accepimus, cum P. Africano domi suae quies-
 centi illa nocturna vis esset illata: quis tum non in-
 gemuit? quis non arsit dolore? quem immortalem, si
 fieri posset, omnes esse cuperent, ejusne neces-
 sariam quidem expectatam esse mortem? * Num 17
 igitur ulla questio de Africani morte lata est? certè
 nulla: quid ita? quia non alio facinore clari homi-

nes; alio obscuri necantur, intersit inter vita dignitatem summorum, atque infimorum: mors quidem illata, per scelus usdem pœnis teneatur, & legibus: nisi forte magis erit parricida, si quis consularem patrem, quàm si quis humilem necaverit: aut eò mors atrocior erit P. Clodii, quòd is in monumentis majorum suorum sit interfecit: hoc enim sæpè ab istis dicitur: periinde quasi Appius ille Cacus viam monstrerit, non qua populus uteretur, **18** sed ubi impunè sui posteri latrocinaerentur. * Itaque in eadem ista Appia via cùm ornatissimum equitum R. M. Papirium occidisset, non fuit illud facinus puniendum: homo enim nobilis in suis monumentis equitem Rom. occiderat, nunc ejusdem Appia nomen quantas tragedias excitat? qua cruentata antea cade honesti, atque innocentis viri filebatur, eadem nunc crebro usurpatur, posteaquam latronis & parricide sanguine imbuta est, sed quid ego illa commemoro? comprehensus est in templo Castoris servus P. Clodii, quem ille ad Cn. Pompejum interficiendum collocarat: extorta est confitenti sica de manibus, caruit foro postea Pompejus, caruit senatu, caruit publico: januâ se ac **19** parietibus non jure legum, judiciorumque texit. * Num qua rogatio lata, num qua nova questio decreta est? atqui si res, si vir, si tempus ullum dignum fuit, certè hæc in illa causa summa omnia fuerunt. Insidiator erat in foro collocatus, atque in vestibulo ipso senatûs: ei viro autem mors parabatur, cujus in vita nitebatur salus civitatis: eo porro reip. tempore, quo si unus ille occidisset, non hæc solùm civitas, sed gentes omnes concidissent, nisi forte, quia perfecta res

non est, non fuit punienda: perinde quasi exitus rerum, non hominum consilia, legibus vindicentur. minus dolendum fuit re non perfecta, sed puniendum certe nihilo minus. * Quoties ipse, iudices, ex P. Clodii telis, & ex cruentis ejus manibus effugi? ex quibus si me non mea, vel reip. fortuna servasset, quis tandem de interitu meo questionem tulisset? sed stulti sumus, qui Drusum, qui Africanum, Pompejum, nosmetipsos cum P. Clodia conferre audeamus, tolerabilia fuerunt illa: P. Clodii mortem equo animo nemo ferre potest: luget senatus: moeret equester ordo: tota civitas confecta senio est: squalent municipia: afflictae sunt coloniae: agri denique ipsi tam beneficium, tam salutarem, tam mansuetum civem desiderant.

* Non fuit ea causa, iudices, non fuit, cur sibi censeret Pompejus questionem ferendam: sed homo sapiens, & alta quadam mente praeditus, multa vidit: fuisse sibi illum inimicum, familiarem Milonem: in communi omnium laetitia, si etiam ipse gauderet, timuit, ne videretur infirmior fides reconciliatae gratiae: multa etiam alia vidit, sed illud maxime: quamvis atrociter ipse tulisset, vos tamen fortiter iudicaturos: itaque delegit e florentissimis ordinibus ipsa lumina: neque vero, quod nonnulli dictitant, secro vit in iudiciis legendis amicos meos: neque enim hoc cogitavit vir justissimus, neque in bonis viris legendis id assequi voluisset, etiam si cupisset, non animi mea gratia familiaritatibus continetur, qua laetere patere non possunt: propterea quod consuetudines videtur non possunt esse cum multis, sed si quid
possunt.

possumus, ex eo possumus, quod resp. nos conjunxit cum multis, ex quibus ille cum optimos viros legeret; idque maxime ad fidem suam pertinere arbitraretur, non potuit legere non studiosos mei.

22 * Quod verote L. Domiti, huic questioni praesse maxime voluit, nihil quasivit aliud, nisi iustitiam, gravitatem, humanitatem, fidem: tulit, ut consularem necesse esset: credo quod principium munus esse ducebat, resistere & levitati multitudinis, & perditorum temeritati: ex consularibus te creavit potissimum: dederas enim, quam contemneres populares insanias, jam ab adolescen-

23 tia documenta maxima. * Quamobrem, iudices [ut aliquando ad causas crimenque veniamus] si neque omnis confessio facti est inusitata: neque de causa quicquam nostra aliter, ac nos vellemus, a senatu iudicatum est: & lator ipse legis, cum esset controversia nulla facti, juris tamen disceptationem esse voluit: & electi iudices, & isti praepositus questioni, qui has iuste sapienterque disceptet: reliquum est, iudices, ut nihil iam aliud querere debeatis, nisi uter utri insidias fecerit: quod quò facilius argumentis perspicere possitis, rem gestam vobis dum breviter expono, queso diligenter attendite,

24 * P. Clodius cum statuisset
omni scelere in pratura vexare rempubl. videretque ita tracta esse comitia anno superiore, ut non multos menses praturam gerere posset: qui non honoris gradum spectaret, ut ceteri, sed & L. Paullum collegam effugere vellet, singulari virtute civem, & annum integrum ad dilacerandam rempubl. quareret, subito reliquit annum suum,
seque

Nar-
ratio.

seque in annum proximum transtulit, non religio-
 aliqua, sed ut haberet, quod ipse dicebat, ad
 praturam gerendam, hoc est, ad evertendam
 rempubl. plenum annum, atque integrum * occur- 25
 rebat, mancam ac debilem praturam suam futu-
 ram consule Milone: cum porro summo consensu
 populi Romani consulem fieri videbat, contulit se
 ad eius competidores, sed ita, totam ut petiti-
 onem ipse solus, etiam invitis illis gubernaret, to-
 ta ut comitia suis, ut dictabat, humeris sustine-
 ret, convocabat tribus: se interponebat: coloni-
 am novam, delectum perditissimorum scribebat
 civium: quanto ille plura miscebat, tanto his
 magis indies convalescebat, ubi vidit homo ad
 omne facinus paratissimus fortissimum virum, ini-
 micissimum suum, certissimum consulem, idque
 intellexit non solum sermonibus, sed etiam suffra-
 gis populi Ro. saepe esse declaratum: palam agere
 cepit, & aperte dicere, occidendum Milonem. * ser- 26
 vos agrestes & barbaros, quibus sylvas publicas
 depopulatus erat, Etruriamque vexarat, ex
 Apennino deduxerat, quos videbatis: res erat mi-
 nime obscura: etenim palam dictitabat consula-
 tum Miloni eripi non posse, vitam posse: signifi-
 cavit hoc saepe in senatu, dixit in concione, quin
 etiam Favonio, fortissimo viro, querenti ex eo,
 qua spe fureret Milone vivo, respondit, triduo il-
 lum, ad summum quatruiduo periturum: quam
 vocem eius, ad hunc M. Catonem statim Favo-
 nius detulit, * interim cum sciret Clodius [neque 27
 enim erat difficile scire] iter solenne, legitimum,
 necessarium, ante diem III. Kal. Espr. Miloni esse

Lanuuium, & Flaminem prodendum, quod eras
 dictator Lanuuii Milo: Romam subito ipse profe-
 ctus pridie est, ut ante suum fundum [quod re in-
 tellectum est.] Miloni insidias collocaret: at-
 que ita profectus est, ut concionem turbulentam,
 in qua ejus furor desideratus est, qua illo ipso die
 habita est, relinqueret: quam, nisi obire facinoris
 28 locum tempusque voluisset, nunquam reliquisset.*
 Milo autem, cum in senatu fuisset eo die, quo ad
 senatus dimissus est, domum venit: calceos & vesti-
 menta mutauit: paulisper, dum uxor se, ut fit, com-
 parat, commoratus est: deinde profectus est, id
 temporis, cum jam Clodius, siquidem eo die Ro-
 mam venturus erat, redire potuisset, obviam fit ei
 Clodius expeditus, in equo, nulla rheda, nullis im-
 pedimentis, nullis Gracis comitibus, ut solebat:
 sine uxore, quod nunquam ferè: cum hic insidia-
 tor, qui iter illud ad eadem faciendam apparatusset,
 cum uxore veheretur in rheda, penulatus, vulgi
 magno impedimento, ac muliebri, & delicato an-
 29 cillarum puerorumque comitatu.* fit obviam Clo-
 dio ante fundam ejus hora ferme undecima, aut
 non multo secus statim complures cum telis in hunc
 faciunt de loco superiore impetum, aduersi rheda-
 rium occidunt, cum autem hic de rheda, rejecta
 penula, disluisset, seque acri animo defenderet:
 illi qui erant cum Clodio, gladius eductis partim
 recurrere ad rhedam, ut à tergo Milonem adori-
 rentur: partim, quod hunc jam interfectum pu-
 tarent, cadere incipiunt ejus seruos qui post erant,
 ex quibus qui animo fideli in dominum erant, &
 presentes fuerunt, partim occisi sunt, partim, cum

ad rhedam pugnari viderent, & domino succur-
 rere prohiberentur, Milonemque occisum, etiam
 ex ipso Clodio audirent, & ita esse putarent: fece-
 runt id servi Milonis [dicam enim non derivan-
 di criminis causa, sed ut factum est] neque impe-
 rante, neque sciente, neque presente domino, quod
 suos quisque servos in tali re facere voluisset. * Hac 30
 sicut exposui, ita gesta sunt, iudices, insidiator su-
 peratus; vi victa vis, vel potius oppressa virtute
 audacia est, nihil dico, quid resp. consecuta sit:
 nihil, quid vos; nihil, quid omnes boni; nihil
 sanè id profit Miloni, qui hoc fato natus est, ut
 ne se quidem servare potuerit, quin unà remp.
 vosque servaret, si id iure non posset, nihil habeo
 quod defendam: sin hoc & ratio doctis, & necessi-
 tas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ip-
 sa præscripsit, ut omnem semper vim, quacun-
 que ope possent à corpore, à capite, à vita sua
 propulsarent: non potestis hoc facinus improbum
 iudicare, quin simul iudicetis, omnibus, qui in la-
 trones inciderint, aut illorum telis, aut vestris sen-
 tentiis esse pereundum. * Quod si ita putasset, cer- 31
 tè optabilius Miloni fuit dare jugulum P. Clodio,
 non semel ab illo, neque tum primum petito,
 quàm jugulari à vobis, quia se illi non jugulandum
 tradidisset, sin hoc nemo vestrum ita sentit, illud
 iam in iudicium venit, non occisusne sit, quod fa-
 temur: sed iure, an iniuriâ: quod multis antea
 in causis iam quaesitum est, insidias factas esse con-
 stat: & id est, quod senatus contra remp. factum
 iudicavit: ab utro facte sint, incertum est. De hoc
 igitur latum est, ut quaeretur, ita & senatus remp.

non hominem, notavit : & Pompeius de iure, non de facto, questionem tulit. Num quid igitur aliud in iudicium venit, nisi uter utri insidias fecerit? profecto nihil, si hic illi, ut ne sit impune : si ille

32 huic, tum nos scelere solvamur. * Quoniam igitur pacto probari potest, insidias Miloni fecisse Clodium? satis est quidem in illa tam audaci, tam nefaria bellua, docere, magnam ei causam, magnam spem in Milonis morte propositam, magnas utilitates fuisse. Itaque illud Cassianum, Cui bono fuerit, in his personis valeat : etsi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi saepe parvo. Atqui Milone interfecto Clodius hoc assequabatur, non modo ut praetor esset non eo consule, quo sceleris nihil facere possit, sed etiam ut his consulibus praetor esset, quibus, si non adiuvantibus, aut conniventibus certe sperasset, se posse rempublicam eludere in illis suis cogitatis furoribus, cuius illi conatus, ut ille ratiocinabatur, nec si cuperent, reprimere possent, cum tantum beneficium ei se debere arbitrantur, & si vellent, fortasse vix possent frangere hominis sceleratissimi corroboratam iam vetustate audaciam. *

33 An verò, Iudices, vos soli ignoratis, vos hospites in hac urbe versamini, vestra peregrinantur aures, neque in hoc pervagato civitatis sermone versantur, qui ille leges (si leges nominanda sunt, ac non faces urbis, & pestes reip.) fuerit impositurus nobis omnibus, atque iniustus? exhibe, quaso, Sexte Clodi, librarium illud legum vestrarum, quod te aiunt eripuisse e domo, & ex mediis armis, turbae nocturna tanquam Palladium, sustulisse, ut

pra.

praclaram inde munus; ac instrumentum tribu-
 natus ad aliquem, si nactus esses, qui tuo arbitrio
 tribunatum gereret, deferre posses. * Et aspexit 34
 me quidem illis oculis, quibus tum solebat, cum
 omnia omnibus minabatur. Movet me quippe lu-
 men curia. Quid? tu me iratum, Sexte, putas
 tibi? cujus tu inimicissimum multò credulius eti-
 am punitus es, quam erat humanitatis mee postu-
 lare? tu P. Clodii cruentum cadaver ejecisti do-
 mo, tu in publicum ejecisti, tu spoliatum ima-
 ginibus; exequiis, pompa, laudatione, infelicissi-
 mis lignis seminstulatum, nocturnis canibus dila-
 niandum reliquisti, quam rem etsi necessario fe-
 cisti, tamen, quoniam in meo inimico crudelita-
 tem exprompsisti tuam, laudare non possum, ira-
 sci certè non debeo. * P. Clodii praturam non sine 35
 maximo rerum novarum motu proponi solitam esse
 videbatis: nisi esset is consul, qui eam auderet
 possetque confringere. Eum Milonem esse cum
 sentiret univèrsus populus R., quis dubitaret suf-
 fragio suo se metu, periculo remp liberare? at
 non, P. Clodio mortuo, usitatis jam reb. obnitendum
 est Miloni, ut tueatur dignitatem suam, singu-
 laris illa huic uni concessa gloria, qua quotidie au-
 gebatur frangendis furoribus Clodianis, jam
 morte Clodii cecidit. Vos adepti estis, ne quem ci-
 vem metueritis: hic exercitationem virtutis, suf-
 fragationem consulatus, fontem perennem gloriae
 suae perdidit. Itaque Milonis consulatus, qui vivo
 Clodio labefactari non poterat, mortuo denique
 tentari ceptus est; non modo igitur nihil prodest,
 sed obest etiam P. Clodii mors Miloni. * At va- 36

luit odium, fecit iratus, fecit inimicus, fecit ultor injuria, punitor doloris sui. Quid, si haec, non dico majora fuerunt in Clodio, quam in Milone, sed in illo maxima, nulla in hoc? quid vultis amplius? quid enim odisset Clodium Milo, segetem, ac materiam sua gloria, prater hoc civile odium, quo omnes improbos odimus? ille erat, ut odisset primum defensorem salutis mea, deinde vexatorem furoris, domitorem armorum suorum, postremo etiam accusatorem suum: reus enim Milonis, lege Platiâ, fuit Clodius, quo ad vixit: quo tandem animo hoc tyrannum tulisse creditis? quantum odium illius, & in homine injusto quam etiam justum esse?

- 37 * Reliquum est, ut jam illum natura ipsius consuetudoque defendat, hunc autem haec eadem coarguerunt: nihil per vim unquam Clodius, omnia per vim Milo; quid ergo iudices? cum marentibus vobis urbe cessi, non servos, non arma, non vim intentavit? qua fuisset igitur causa restituendi mei, nisi fuisset injusta ejiciendi? diem mihi, credo, dixerat, multam irrogarat, actionem per duellionis intenderat, & mihi, iudices, in causa vestra mala, aut mea nec praeclarissima, etiam iudicium timendum fuit: servorum & egentium civium, & facinorosorum armis meos cives, meis consiliis periculisque servatos, pro me objici nolui. * Vidi enim, vidi hunc ipsum. Q. Hortensium, lumen, & ornamentum resp. penè interfici servorum manu, cum mihi adesset: qua in turba C. Vibienus senator, vir optimus, cum hoc cum esset, unâ est mulctatus, ut vitam amiserit. Itaque quando illius postea sica illa, quam à Catilina acceperat, conquisivit? hac in-

tentata nobis est: huic ego vos objici pro me non
 sum passus, haec insidiata Pompejo est: haec istam
 Appiam viam, monumentum sui nominis, nece
 Papirii cruentavit: haec eadem longo intervallo
 conversa rursus est in me: nuper quidem, ut sci-
 tis, me ad regiam pene confecit. * quid simile Mi- 36
 lonis? cujus vis omnis haec semper fuit, ne P. Clo-
 dius, cum in iudicium detrahi non posset, vi oppres-
 sam civitatem teneret, quem si interficere voluisset,
 quanta, quoties, quot occasiones, quam praecleara
 fuerunt! potuitne, cum domum ac deos penates suos,
 illo oppugnante defenderet, jure se ulcisci? potuitne
 civis egregio, & viro fortissimo, P. Sextio collegâ suo
 vulnerato? potuitne Fabricio viro optimo, cum de
 reditu meo legem ferret, pulso, crudelissimâ in foro
 cade facta? potuitne L. Caecilii, justissimi fortissi-
 mique pratoris, oppugnata domo? potuitne illo die,
 cum est lata lex de me? cum totius Italiae concur-
 sus, quem mea salus concitavit, facti illius gloriam
 libens agnovisset, ut, etiamsi id Milo fecisset, cun-
 cta civitas eam laudem pro sua vendicaret? * At- 37
 quis erat id temporis clarissimus & fortissimus con-
 sul, inimicus Clodio P. Lentulus, ultor sceleris il-
 lius, propugnator senatus, defensor vestre volunta-
 tis, patronus illius publici consensus, restitutor sa-
 lutis meae: septem praetores, octo tribuni Pleb. illius
 adversarii, defensores mei: C. Pompejus auctor &
 dux mei reditus, illius hostis: cujus sententiam se-
 natus omnis de salute mea gravissimam & orna-
 tissimam secutus est. Qui populum R. cohortatus
 est: Qui, cum de me decretum Capua fecisset, ipse
 cuncta Italia cupienti, & ejus fidem imploranti,

signum dedit, ut ad me restituendum Romam concurrerent, omnia tum denique in illum odia civium ardebant, desiderio mei: quem qui tum interemisset, non de impunitate ejus, sed de præmiis cogitaretur,

- 41 * Tamen se Milo continuit, & P. Clodium ad iudicium bis, ad vim nunquam vocavit. Quid? privato Milone. & reo, ad populum accusante P. Clodio, cum in Cn. Pompejum pro Milone dicentem impetus factus est, quæ tum non modo occasio, sed etiam causa illius opprimendi fuit? nuper verò cum M. Antonius summam spem salutis bonis omnibus attulisset, gravissimamque adolescens nobilissimus reip. partem fortissimè suscepisset, atq; illam belluam iudicii laqueos delinquentem jam irretitam teneret, qui locus, quod tempus illud, dii immortales fuit! cum se ille fugiens in scalarum tenebras abdidisset. Magnum Miloni fuit, conficere illam pestem, nullâ suâ
- 42 invidiâ, Antonii verò maximâ gloriâ? * Quid? comitiis in campo quoties potestas fuit? cum ille viin septa irruiisset, gladios distringendos, lapides jaciendos curasset, deinde subito vultu Milonis perterritus fugeret ad Tiberim, vos & omnes boni vota faceretis, ut Miloni uti virtute sua liceret? quem igitur cum omnium gratia noluit, hunc voluit, cum aliquorum querela? quem jure, quem loco, quem tempore, quem impune non est ausus, hunc injuria, iniquo loco, alieno tempore, periculo capitis, non dubitavit
- 43 occidere? * Præsertim iudices, cum honoris amplissimi contentio, & dies comitorum subesset, quo quidem tempore (scio enim, quàm timida sit ambitio, uantaque & quàm sollicita cupiditas consulatus) omnia non modo quæ reprehendi palam, sed etiam

que obscure cogitari possunt, timemus: rumores, fabulam fictam, falsam perhorrescimus: ora omnium atque oculos intuemur. Nihil enim est tam molle, tam tenerum, tam aut fragile, aut flexibile, quam voluntas erga nos, sensusque civium: qui non modo improbitati irascuntur candidatorum, sed etiam in recte factis sepe fastidiunt.* Hunc diem igitur campi speratum atque exoptatum sibi proponens Milo, cruentis manibus, scelus & facinus prae se ferens & confitens, ad illa angusta centuriarum auspicia veniebat; quam hoc non credibile in hoc? quam idem in Clodio non dubitandum, qui se, interfecto Milone, regnaturum putaret? Quid? quod caput audacia est, iudices, quis ignorat, maximam illecebram esse peccandi impunitatis spem: in utro igitur hac fuit: in Milone, qui etiam nunc reus est facti, aut praclari, aut certe necessarii: an in Clodio, qui ita iudicia poenamque contempserat, ut eum nihil delectaret quod aut per naturam fas esset, aut per leges liceret.

44

* Sed quid ego argumentor? quid plura disputo? te, Q. Petelli, appello optimum & fortissimum civem: te M. Cato, testor, quos mihi divina quadam sors dedit iudices: vos ex M. Favonio audistis, Clodium sibi dixisse, & audistis, vivo Clodio, periturum Milonem triduo: post diem tertium gesta res est, quam dixerat, cum ille non dubitaret aperire, quid cogitaret, vos potestis dubitare, quid fecerit? * Quemadmodum igitur eum dies non fefellit, dixi equidem modo. Dictatoris Lanuvii stata sacrificia nosse negotii nihil erat: vidit necesse esse Miloni, proficisci Lanuvium illo ipso, quo profectus est, die: itaque antevertit, at quo die? quo, ut antea dixi, insanissima concia ab ipsius mercenario trib. pl. est concitata, quem diem ille,

45

46

quam concionem, quos clamores, nisi ad cogitatum facinus appropinquaret, nunquam reliquisset. Ergo illi, ne causa quidem itineris, etiam causa manendi: Miloni nulla facultas manendi, exeundi non causa solum, sed etiam necessitas fuit. Quid, si ut ille scivit Milonem fore eo die in via, sic Clodium Milo ne suspicari quidem potuit? * Primum queru, qui scire potuerit? quod vos idem in Clodio querere non potestis: ut enim neminem alium nisi T. Patinam familiarissimum suum rogasset, scire potuit illo ipso die Lanuvii à Dictatore Milone prodi Flaminiem necesse esse: sed erant permulti alii, ex quibus id facillimè scire posset, omnes scilicet Lanuvini. Milo de Clodio rediit unde quaesivit? quaesieris sanè. Videte, quid vobis largiar, servum etiam, ut Arsius meus amicus dixit, corrupevit. Legite testimonia tertium vestrorum dixit C. Cassinius, cognomento Schola Interamnis, familiaris meus, & idem Comes P. Clodii, cuius jam pridem testimonio Clodius eadem horâ Interamnia fuerat & Rome, P. Clodium illo die in Albano mansurum fuisse: sed subito ei esse nuntiatum, Cyrum architectum esse mortuum. Itaque Romam repente constituisse proficisci, dixit hoc comes item

48 P. Clodii C. Clodius. * Videte, Iudices, quanta res his testimoniis sine confecta, primum certè liberatur Milo, non eo consilio profectus esse, ut insidiaretur in via Clodio, quippe qui ei obvius futurus omnino non erat. Deinde [non enim video, cur non meum agam negotium] scitis, Iudices, fuisse, qui in hac rogatione suadenda dicerent, Milonis manu cadere esse factam, consilio verò majoris alicujus.

jus, videlicet me latronem ac sicarium abiecti ho-
 mines, & perditim describebant. Facent hi suis testi-
 bus, qui Clodium negant ea die Romam, nisi de
 Cyro auditum esset, reditum fuisse. Respiravi,
 liberatus sum: non vereor, ne, quod ne suspicari
 quidem potuerim, videar id cogitasse, * nunc per- 49
 sequar cetera: Nam occurrit illud: ne Clodius
 quidem de insidiis cogitavit, quoniam fuit in Al-
 bano mansurus: si quidem exiturus ad eadem à
 villa non fuisset: video enim illum, qui dicitur de
 Cyri morte nunciasse, non id nunciasse, sed Milo-
 nem appropinquare. Nam quid de Cyro nunciaret,
 quem Clodius Romam proficiscens reliquerat mori-
 entem? unà fuit testamentum simul obsignavi cum
 Clodio: testamentum autem palam fecerat, &
 illum heredem & me scripserat: quem pridie hora
 tertia animam efflantem reliquisset, eum mor-
 tuum postridie hora decima ei nunciabatur? * age 50
 si ita factum: quæ causæ, cur Romam properaret?
 cur in noctem se conjiceret? quid afferebat festi-
 nationem? quod heres erat? primum erat ni-
 hil, cur properato opus esset: deinde si quid esset,
 quid tandem erat, quod ea nocte consequi posset,
 amitteret autem, si postridie manè Romam venis-
 set? atque ut illi nocturnus ad urbem adventus
 vitandus potius, quàm expetendus fuit: sic Mi-
 loni, cum insidiator esset, si illum ad urbem nocte
 accessurum sciebat, subsistendum atque expectan-
 dum fuit: * noctu, invidioso, & pleno latronum
 in loco occidisset, nemo ei neganti non credidisset,
 quem esse omnes saluum etiam confitentem vo-
 lunt: sustinisset hoc crimen primum ipse latro-

num occultator & receptator locus, dum neque muta solitudo indicasset, neque caca nox ostendisset Milonem; denique ubi multi ab illo violati, spoliati, bonis expulsi, multi etiam hac timentes in suspicionem caderent, tota denique rea citaretur

- §2. *Heiruria*, * Atque illo die certè Aricia rediens diverit Clodius ad Albanum, quod nisi sciret illum Milo Aricia fuisse, suspicari tamen debuit, eum, etiamsi Romam illo die reverti vellet, ad villam suam, qua viam tangeret, diversurum: cur neque ante occurrit, ne in villa resideret, nec eo in loco subsedit, quo illa nocte venturus esset? video adhuc constare omnia; Judices, Miloni etiam utile fuisse Clodium vivere; illi ad ea, qua concupierat, optatissimum interitum Milonis fuisse: odium illius in hunc acerbissimum, in illum hujus nullum: consuetudinem illius perpetuam in vi inferenda, hujus tantum in repellenda, * mortem ab illo denunciata palam Miloni & predictam, nihil unquam auditum, ex Milone: profectio hujus diem illi notum, reditum illius etiam ignotum fuisse: hujus iter necessarium, illius etiam potius alienum: hunc praesulisse, se illo die Romam exiturum, illum eo die se dissimulasse rediturum: hunc nullius rei mutasse consilium, illum causam mutandi consilii finxisse: huic, si infidaretur nocte propè urbem expectandum, illi, etiamsi hunc non timeret, tamen accessum ad urbem nocturnum fuisse metuendum. * Videamus nunc id, quod caput est, locus ad infidias ille ipse, ubi congressi sunt, utri tandem fuerit aptior, id verò Judices, etiam dubitandum, & diutius cogitan-

dum est. Ante fundum Clodii, quo in fundo pro-
 pter insanas illas substructiones facile mille homi-
 num versabantur valentium. Atqui excelsa loco
 superiorem se fore putabat Milo, & ob eam cau-
 sam eum locum ad pugnam potissimum delegerat,
 an in eo loco potius expectandum ab eo, qui ipsius
 loci spe facere impetum cogitavit? res loquitur,
 Iudices, ipsa: quae semper valet plurimum.
 * Si haec non gesta audiretis, sed picta videretis, § §
 tamen apparet, uter esset infidiator, uter nihil co-
 gitaret mali: cum alter veheretur in rheda pe-
 nulatus, unâ sederet uxor, quid horum non impe-
 ditissimum? vestitus, an vehiculum, an comes?
 quid minus promptum ad pugnam, cum penulâ ir-
 retitus, rhedâ impeditus, uxore pene constrictus
 esset? videte nunc illum primum egredientem è
 villa subito. Cur vesperi? quid necesse est tarde?
 quid convenit, praesertim id temporis? diverit
 in villam Pompei, Pompeium ut videret? sciebat
 in Alsienfi esse procul inde: villam ut perspiceret?
 millies in ea fuerat? quid ergo erat mora & ter-
 giversationis? dum hic veniret, locum relinquere
 noluit. * Age nunc, iter expediti latronis, cum 56
 Milonis impedimentis comparate. Semper ille an-
 tea cum uxore, tum sine ea: nunquam non in
 rheda, tum in equo, comites Graculi, quocumque
 ibat, etiam cum in castra Etrusca properabat,
 tum nugarum in comitatu nihil. Milo, qui nun-
 quam, tum casu pueros symphonicos uxoris duce-
 bat, & ancillarum greges, ille, qui semper se-
 cum scorta, semper exoletos, semper lupas duce-
 bat, tum neminem, nisi ut virum à viro lectum.

esse diceret. Cur igitur victus est? quia non semper viator à latrone, nonnunquam etiam latro à viatore occiditur: quia quanquam paratus in imparatos Clodius, tamen mulier incidit in vi-
 57 vos. * Nec vero sic erat unquam non paratus Milo contra ullum, ut non satis ferè esset paratus, semper ille, & quantum interesset P. Clodii, se perire, & quanto illi odio esset, & quantum ille auderet, cogitabat: quamobrem vitam suam, quam maximis premiis propositam & penè addictam sciebat, nunquam in periculum sine presidio, & sine custodia provehebat. Adde casus, adde incertos exitus pugnarum, Mariemque communem, qui sepe spoliante iam & exultante evertit, & perculit ab abjecto: adde inscitiam pransi, poti & oscitantis ducis: qui cum à tergo hostem intercensum reliquisset, nihil de ejus extremis comitibus cogitavit: in quos incensos ira, vitamque domini desperantes cum incidisset, haesit in iis pœnis, quas ab eo servi fideles pro domini vita expetiverunt. Cur igitur eos manumisit? metuebat scilicet, ne judicaretur, ne dolorem perferre non possent, ne tormentis cogerebantur, occisum esse à servis Milonis in Appia via P. Clodium, confiteri. Quid opus est tortore? quid queris? occideritne? occidit. Jure, an injuria? nihil ad tortorem: facti enim in equuleo questio est, juris in iudicio, quod igitur in causa querendum est, id agamus: hoc, quod tormentis invenire vis, id fateamur, manu vero cur miserit, si id potius queris, quam cur parum amplis affecerit premiis, nescis inimici factum reprehendere. * Dixit enim hic idem, qui
 59 omnia

omnia semper constanter & fortiter M. Cato, dixitque in turbulenta concione: qua tamen hujus auctoritate placata est, non libertate solum, sed etiam omnibus praemiis dignissimos fuisse, qui domini caput defendissent. Quod enim praemium satis magnum est, tam benevolis, tam bonis, tam fidelibus servis, propter quos vivit? etsi id quidem non tantum est, quam quod propter eosdem non sanguine & vulneribus suis, crudelissimi inimici mentem oculosque satiavit, quos nisi manu misisset, tormentis etiam dedendi fuissent conservatores domini, ultores sceleris, defensores necis: hic vero nihil habet in his malis, quod minus moleste ferat, quam etiam, si quid ipsi accidat, esse tamen illis meritum praemium persolutum. * Sed 60

questiones urgent Milonem, quae sunt habitae nunc in atrio Libertatis. Quibusnam de servis? rogas? de P. Clodio, quis eos postulavit? Appius: quis produxit? Appius, unde? ab Appio: dii boni, quid potest agi severius; de servis nulla questio est in dominum, nisi de incestu, ut fuit in Clodium. Proximè ad Deos accessit Clodius: propius, quam tum, cum ad ipsos penetrarat, cujus de morte tanquam de ceremoniis violatis quaritur: sed tamen majores nostri, in dominum de servo queri noluerunt, non quia non posset verum inveniri, sed quia videbatur indignum esse & domini morte ipsa tristius: in reum de servis accusatoris cum queritur, verum inveniri potest? * Age vero, 61

quae erat, aut qualis questio? heus ubi Roscio, ubi Casca? Clodius insidias fecit Miloni? fecit: cersa crux: nullas fecit: sperata libertas: quid haec qua:

questione certius? subito arrepti in questionem,
 tamen separantur à ceteris, & in arcas conjici-
 untur, ne quis cum iis colloqui possit. Hic centum
 dies penes accusatorem cum fuissent, ab eo ip-
 so accusatore producti sunt: quid hac questione
 62 dici potest integrum? quid incorruptum? quo si
 nondum satis cernitis, cum res ipsa tot, tam cla-
 ris argumentis signisque luceat, pura mente, atque
 integrâ, Milonem nullo scelere imbutum, nullo
 metu perterritum, nullâ conscientia exanima-
 tum, Romam revertisse: recordamini per deos
 immortales, quæ fuerit celeritas reditus ejus, qui
 ingressus in forum ardente curia, quæ magnitu-
 do animi, qui vultus, quæ oratio: neque verè se
 populo solùm, sed etiam senatui tradidit: neque
 senatui modo, sed etiam publicis presidis. & ar-
 mis: neque his tantum, verùm etiam ejus pote-
 stati, cui senatus totam rempub. omnem Italia
 pubem, cuncta populi Ro. arma commiserat: cui
 senaturquam profectò tradidisset, nisi causa sua
 consideret, præsertim omnia audienti, magna
 metuenti, multa suspicanti, nonnulla credenti.
 63 * Magna vis est conscientia, iudices, & magna in
 utraque partem, ut neque timeant, qui nihil
 commiserint: & pœnam semper ante oculos ver-
 sari putent qui peccarint. Neque verò sine ratione
 certa, causa Milonis semper à senatu probata est,
 videbant enim sapientissimi homines, facti ratio-
 nem, præsentiam animi, defensionis constanti-
 am. An verò oblitus estis, iudices, recenti illo nun-
 cio necis Clodiana non modò inimicorum Milonis
 sermones, & opiniones, sed nonnullorum etiam
 impe-

imperitorum, qui negabant eum Romam esse redi-
 tarum? sive enim illud animo irato, ac percito fe- 64
 cisset, ut incensus odio trucidaret inimicum, ar-
 bitrabantur eum tanti mortem P. Clodii putasse,
 ut aequo animo patriam careret, cum sanguine ini-
 mici expleisset odium suum, sive etiam illius mor-
 te patriam liberare voluisset: non dubitaturum
 fortem virum, quin, cum suo periculo salutem
 reipubl. attulisset, cederet, aequo animo legibus, se-
 cum auferret gloriam sempiternam, nobis hac fru-
 enda relinqueret, quae ipse servasset: multi etiam
 Catilinam, atque illa portentosa loquebantur; e-
 rumpet, occupabit aliquem locum, bellum patriam
 faciet, miseros interdum cives optimè de repub.
 meritos: in quibus homines non modo res precla-
 rissimas obliviscuntur, sed etiam nefarias suspi-
 cantur. * Ergo illa falsa fuerunt: quae certè ve- 65
 ra extitissent, si Milo admisisset aliquid, quod
 non posset honestè verèque defendere. Quid,
 quae postea sunt in eum congesta, quae quamvis eti-
 am mediocrium delictorum conscientiam perculis-
 sent, ut sustinuit? dii immortales! sustinuit? im-
 mo verò ut contempsit, ac pro nihilo putavit? quae
 neque maximo animo nocens, neque innocens ni-
 si fortissimus vir, negligere potuisset, scutorum,
 gladiatorum, frenorum, spatorum, pilorumque eti-
 am multitudo deprehendi posse iudicabatur: nul-
 lum in urbe vicum, nullum angustum portum esse dice-
 bant, in quo Miloni non esset conducta domus: ar-
 ma in villam Otriculariam develt a Tiberi: domus
 in clivo Capitolino scutis referta: plena omnia
 malleolorum ad urbis incendia comparatorum,
 bas

hec non delata solum , sed pene credita : nec
 66 ante repudiata, quam quesita. * Laudabam e-
 quidem incredibilem diligentiam Cn. Pompeji ,
 sed dicam, ut sentio iudices : nimis multa audire
 coguntur, neque aliter facere possunt ii, quibus to-
 ta commissa est respub. quin etiam audiendus sit
 Popa Licinius, nescio quis de Circo maximo : ser-
 vos Milonis apud se ebrios factos, sibi confessos esse
 de interficiendo Cn. Pompejo conjurasse : deinde
 postea se gladio percussum esse ab uno de illis, ne
 indicaret : Pompejo in hortos nunciavit. Arces-
 sor, inprimis, de amicorum sententia rem defert
 ad senatum, non poteram in illius mei, patriaque
 custodis tanta suspitione non metu exanimari; sed
 mirabar tamen credi Pope, ebriosorum confessio-
 nem servorum audiri, vulnus in latere, quod acu
 punctum videretur, pro ictu gladiatoris putari.
 67 * Verumtamen, ut intelligo, cavebat magis Pom-
 pejus, quam timebat, non ea solam, qua timebatur
 erant, sed omnino omnia, ne aliquid ves timere-
 ris. Oppugnata domus Cn. Caesaris, clarissimi &
 fortissimi viri, per multas noctis horas nunciaba-
 tur : nemo audierat tam celebri loco, nemo senser-
 rat : tamen audiebatur. Non poteram Cn. Pom-
 pejus, prestantissima virtute civem, timidum
 suspicari, diligentiam, tota repub. suscepta, ni-
 miam nullam putabam, frequentissimo senatu nu-
 per in Capitolio senator inventus est, qui Milo-
 nem cum telo esse diceret, nudavit se in sanctissimo
 templo, quoniam vita talis & civis, & viri fi-
 dem non faciebat, nisi eo tacente res ipsa loquere-
 tur, omnia falsa atque insidiosè ficta comperta
 sunt,

sunt. * Quod si tamen metuitur etiam nunc Milo,
 non hoc jam Clodianum crimen timemus, sed tuas
 Cn. Præpeji (te enim jam appello ea voce, ut me
 audire possit) tuas, inquam, suspiciones perhorres-
 cimus, si Milonem times, si hunc de tua vita nefar-
 riè, aut tunc cogitare, aut molitum aliquando
 aliquid putas, si Italia deletus, ut nonnulli
 conquistores tui dictitant: si hæc arma, si Capito-
 lina cohortes, si excubia, si vigilia, si deleta ju-
 ventus, quæ tuum corpus domumque custodit, con-
 tra Milonis impetum armata est, atque illa omnia
 in hunc unum instituta, parata, intenta sunt:
 magna in hoc certè vis & incredibilis animus, &
 non unius viri vires, atque opes indicantur, siqui-
 dem in hunc unum & præstantissimus dux electus,
 & tota respub. armata est. * Sed quis non intelli- 69
 git, omnes tibi reipub. partes agras & labentes,
 ut eas his armis sanares & confirmares, esse com-
 missas? quod si Miloni locus datus esset, probasset
 profectò tibi ipsi neminem unquam hominem homi-
 ni chariorem fuisse, quam te sibi: nullum se un-
 quam periculum pro tua dignitate fugisse, cum illa
 ipsa teterrima peste sapissime pro tua gloria contem-
 disse: tribunatum suum ad salutem meam, quæ
 tibi charissima fuisset, consiliis tuis gubernatum, se
 à te postea defensum in periculo capitis, adjutum
 in petitione praturæ: duos se habere semper ami-
 cissimos sperasse, te tuo beneficio, me suo: quæ si non
 probaret, si tibi ita penitus insedisset ista suspicio,
 nullo ut evelli modo posset: si denique Italia à de-
 lectu, urbs ab armis sine Milonis clade nunquam
 esset conquietura: ne iste haud dubitans cessisset
 patriæ,

patriâ, is qui ita natus est, & ita consuevit: te
 Magne, tamen attestaretur, quod nunc etiam fa-
 70 cit. * Vide, quàm sit varia vita, commutabilisq;
 ratio, quàm vaga, volubilisque fortuna, quanta
 infidelitates in amicis, quàm ad tempus apta simu-
 lationes, quanta in periculis fugæ proximorum,
 quanta timiditates, erit, erit illud profectò tem-
 pus, & elucescet aliquando ille dies, cùm in saluta-
 ribus, ut spero, rebus tuis, sed fortasse motu aliquo
 communium temporum immutatis, qui quàm cre-
 bro accidat, experti debemus scire, & amicissimi
 benevolentiam, & gravissimi hominis fidem, &
 71 anis post homines nasos fortissimi viri magnitu-
 dinem animi desideres. * Quamquam quis hoc
 credat, Cn. Pompejum, juris publici, moris majorum,
 rei deniq; publicæ peritissimum, cùm senatus
 ei commiserit, ut videret, ne quid respub. detri-
 menti caperet, quo uno versiculo satis armati
 semper consules fuerunt, etiam nullis armis datis:
 hunc exercitum, hunc delectum dato iudicium expe-
 ctaturum fuisse in ejus consiliis vindicandis, qui
 vel iudicia ipsa tolleret? satis indicatum est à
 Pompejo, falsò ista conferri in Milonem, qui legem
 tulit, quâ, ut ego sentio, Milonem absolvi oporteret:
 72 ut omnes confitemur, liceret. * Quod verò in illo
 loco, atque in illis publicorum presidiorum copiis
 circumfusus sedet, satis declarat se non terrorem
 inferre vobis, (quid enim illo minus dignum,
 quàm cogere, ut vos eum condemnetis, in quem
 animadvertere ipse & more majorum, & suo jure
 posset?) sed presidio esse, ut intelligatis contra he-
 sternam concionem illam, licere vobis, quod sen-
 tiatis,

riatis, liberè judicare. * Nec verò me, *Judices*, 73
Clodianum crimen movet: nec tam sum demens,
samque vestri sensus ignarus, atque expers, ut
nesciam, quid de morte Clodii sentiatis, de qua
si jam nollem ita diluere crimen, ut dilui, tamen
impune Miloni palam clamare, atque mentiri
gloriosè liceret: Occidi, occidi, non Sp. Melium,
qui annona levanda, jacturisque rei familiaris,
quia nimis amplecti plebem putabatur, in suspi-
cionem incidit regni appetendi: non T. Gracchum,
qui collega magistratum per seditionem abroga-
vit: quorum interfectores implerant orbem ter-
rarum nominis sui gloria: sed eum (non aude-
ret enim dicere, cum patriam periculo suo libe-
raffet) cujus nefarium adulterium in pulvinari-
bus sanctissimis, nobilissima fœmina comprehen-
*derunt: * Eum, cujus supplicio senatus solennes 74*
religiones expiandas sæpè censuit: eum, quem
eum sorore germana nefarium stuprum fecisse L.
Lucullus juratus se questionibus habitis dixit
comperisse: Eum, qui civem, quem senatus, quem
populus, quem omnes gentes urbis ac vite civium
conservatorem judicabant, servorum armis ex-
terminavit: eum qui regna dedit, ademit, orbem
terrarum quibuscum voluit, partitus est: eum,
qui pluribus cadibus in foro factis singulari vir-
tute & gloria civem, domum vi & armis com-
pulit: eum, cui nihil unquam nefas fuit, nec in
facinore, nec in libidine: eum, qui adem Nym-
pharum incendit, ut memoriam publica recen-
sionis tabulis publicis impressam extingueret:
 * Eum denique, cui jam nulla lex erat, nullum ci- 75

vile jus, nulli possessionum termini: qui non ex-
 luvania litium, non injustis vindictis ac sacra-
 mentis alienos fundos, sed castris, exercitu, si-
 gnis inferendis petebat: qui non solum Etruscos
 [eos enim penitus contempserat] sed hunc Cn.
 Pompejum virum fortissimum, atque optimum
 civem, iudicem nostrum pellers possessionibus, ar-
 mis, castrisque conatus est, qui cum architectis
 & decempedis villas multorum, hortosque per-
 grabat, qui Ianiculo, & Alpibus spem posses-
 sionum terminabat suarum: qui, cum ab equite
 Romano splendidissimo, & forti viro, T. Pac-
 canio non impetrasset, ut sibi insulam in lacu
 Pratio venderet, repente linteis in eam insu-
 lam materiam calcem, cimenta atque arenam
 76 non dubitavit adificium extruere in alieno. * Qui
 huic T. Furfanso, cui viro dii immortales?
 [quid enim de muliercula Sanctia, quid de ado-
 lescente Apronio dico? quorum utriusque mor-
 tem est minitatus, nisi sibi hortorum posses-
 sione cessisset] sed ausus est Furfansio dicere, si sibi
 pecuniam, quantum poposcerat, non dedisset,
 mortuum se in domicilio ejus illaturum, quod in-
 vidiâ huic esset tali viro conflagrandum, qui Ap-
 pium fratrem, hominem mihi conjunctum fide-
 lissima gratia, absentem de possessione fundi de-
 jecit, qui parietem sic per vestibulum sororis in-
 stituit ducere, sic agere fundamenta, ut soro-
 rem non modo vestibulo privaret, sed omni aditu
 77 & limine, * Quamquam hac quidem jam tolerabi-
 lia videbantur: etsi equaliter in remp. in priva-

PRO T. ANNIO MILONE. 99

ros, in longinquos, in propinquos, in alienos, in suos irruebat: sed nescio quo modo jam usu obdureris, & percalluerit civitatis incredibilis patientia. Qua verò aderant jam, & impendebant, quonam modo ea aut depellere potuissetis, aut ferre imperium, si id ille nactus esset? omitto socios, exterarum nationes, reges, tetrarchas [vota enim fecerat, ut in eos se potius mitteret, quam in vestras possessiones, vestra teſta, vestras pecunias] pecunias dico; à liberis medius fidius, & conjugibus vestris nunquam ille effrenatas suas libidines cohibuisset. Fingi hæc putatis, quæ patent? quæ nota omnibus? quæ tenentur? servorum exercitus illum in urbe conscripturum fuisse, per quos totam remp. resque privatas omnium possideret? * Quamobrem, si cruentum gladium tenens clamaret P. Annius: Adeste quaeso, atque audite cives: P. Clodium interfici: ejus furores quos nullis jam legibus, nullis judiciis frana poteramus, hoc ferro, & hac dextera à cervicibus vestris repuli: per me unum effectum est, ut jus, æquitas, leges, libertas, pudor, pudicitia in civitate manerent, enim verò timendum, quonam modo id factum ferret civitas? nunc enim quis est, qui non probeat? qui non laudet? qui non unum post hominum memoriam T. Annium plurimum seip. profuisse, maximam lætitiâ populum R. cunctam Italiam, nationes omnes affecisse & dicat, & sentiat? neque vetera illa populi R. quanta fuerint gaudia, judicate: multas tamen jam summorum imperatorum clarissimas victorias atas nostra vidit, quarum nulla neque tam diuturnam attulit lætitiâ, nec tantam,

78

79 * *Mandate hoc memoria, iudices, spero multa vos liberosque vestros in rep. bona esse visuros. In his singulis ita semper existimabitis, vivo P. Clodio nihil horum vos visuros fuisse, in spem maximam, & quemadmodum confido, verissimam, adducti sumus, hunc ipsum annum, hoc summo viro consule, concussa hominum licentiâ, cupiditatibus fractis, legibus & iudiciis constitutis, salutarem civitati fore. Num quis igitur est tam demens, qui hoc P. Clodio vivo contingere potuisse arbitretur? quid? ea, quae tenetis privata atque vestra, dominante homine furioso, quod ius perpetua possessionis habere potuissent? non timeo iudices, ne odio inimicitiarum mearum inflammatus, libentius haec in illum evomere videar, quam verius. Etenim etsi praecipuum esse debebat, tamen ita communis erat omnium ille hostis, ut in communi odio penè equaliter versaretur odium meum, non potest dici satis, ne cogitari quidem, quantum in illo sceleris, quantum exitii fuerit.*

80 * *Quin sic attendite, iudices, nempe est quaestio de interitu P. Clodii, fingite animis: libera enim sunt cogitationes nostra, & quae volunt, sic intuentur, ut ea cernimus, videmus: fingite igitur cogitatione imaginem huius conditionis meae, si possim efficere ut Milonem absolvatis, sed ita, si P. Clodius revixerit. Quid vultu extimulistis? quoniam modo ille vos vivus affecerat, qui mortuus inani cogitatione percussit? quid? si ipse Cn. Pompeius, qui ea virtute ac fortuna est, ut ea potuerit semper, quae nemo praeter illum; si is, inquam, potuisset, ut quaestionem de morte P. Clodii*
ferre

ferre, sic ipsum ab inferis excitare: utrum putatis facturum fuisse? etiamsi propter amicitiam vellet illum ab inferis revocare, propter remp. non fecisset. Eius igitur mortis sedetis ultores, cuius vitam si putetis per vos restitui posse, nolitis: & de eius nece lata quaestio est, qui si eadem lege reviviscere posset, lata lex nunquam esset. Huius ergo interfecto non esset etiam confitendo ab eis impetraturus, nec poenam timeret, quos liberavisset? * Graeci homines deorum honores tribuunt iis viris, qui tyrannis necaverunt. Qua ego vidi Athenis? qua alius in urbibus Graeciae? quas res divinas talibus institutas viris? quos cantus? qua carmina? propè ad immortalitatem, & religionem, & memoriam consecrantur. Vos tanti conservatorem populi, tanti sceleris ultorem non modo honoribus nullis afficietis, sed ad supplicium rapi etiam patiemini? confiteretur, confiteretur, inquam, si fecisset, & magno animo, & libenter se fecisse libertatis omnium causam: quod certè ei non confitendum non modo fuisset, verum etiam predicandum. * Etenim si id non negat, ex quo nihil petit, nisi ut ignoscatur: dubitaret id fateri, ex quo etiam premia laudis essent petenda? nisi verò gratus puerat esse vobis sui se capitis quam vestri ordinis, defensorem esse: cum praesertim in ea confessione, si grati esse velletis, honores assequeretur amplissimos? si factum vobis non probaretur, [quanquam qui poterat salus sua cuique non probari? sed tamen si minus fortissimi viri virtus civibus grata cecidisset, magno animo constantique cederet ex ingrata

81

82

civitate, nam quid esset ingratius, quam letari
 ceteros, lugere eum solum, propter quem care-
 83 ri latarentur? * Quamquam hoc animo semper
 omnes fuimus in patria proditoribus opprimendis,
 ut quoniam nostra futura esset gloria, periculum
 quoque & invidiam nostram putaremus, nam
 qua mihi contribuenda laus esset ipsi, cum tan-
 tum in consulatu meo pro vobis, liberis vestris
 ausus essem, si id, quod conabar, sine maximis
 dimicationibus meis me esse ausurum arbitrarer?
 qua mulier sceleratum ac perniciosum civem oc-
 cidere non auderet, si periculum non timeret?
 propositâ invidiâ, morte, pœna, qui nihil segnius
 rep. defendit, is vir verè putandus est, populi
 grati est, praviis afficere benè meritos de rep. ci-
 ves: viri fortis ne suppliciiis quidem moveri, ut
 84 fortiter fecisse poeniteat. * Quamobrem utere-
 tur eâdem confessione T. Annius, quâ Ahala,
 qua Nasica, qua Opimius, qua Marius, qua nos-
 metipsi, & si grata resp. esset, letaretur: si ingra-
 ta, tamen in gravi fortuna conscientia sua ni-
 teretur. Sed huius beneficii gratiam, iudices,
 fortuna populi R. & vestra felicitas, & di im-
 mortales sibi deberi putant. Nec verò quisquam
 aliter arbitrari potest, nisi qui nullam vim cœ-
 lestem existimat, numenve divinum: quem ne-
 que imperii nostri magnitudo, neque sol ille, nec
 cœli, & signorum motus, nec vicissitudines re-
 rum atque ordines movent, neque id, quod
 maximum est, majorum sapientia: qui sacra,
 qui ceremonias, qui auspicia & ipsi sanctissime
 coluerunt, & nobis suis posteris prodiderunt.
 * Est,

Est, est profecto illa vis: neque in his corporibus, atque in hac imbecillitate nostra inest quiddam, quod vigeat, & sentiat, & non inest, in hoc tanto naturam præclaro motu, nisi forte idcirco esse non putant, quia non apparet, nec cernitur: perinde quasi nostram ipsam mentem, quam sapimus, quam providemus, quam hæc ipsa agimus ac dicimus, videre, aut plane qualis aut ubi sit, sentire possumus, ea vis, ea est igitur, quæ sæpè incredibiles urbi felicitates, atque opes attulit, quæ illam perniciem extinxit, ac sustulit, cui primum mentem iniecit, ut vi irritare, ferroque lacessere fortissimum virum auderet, vincereturque ab eo, quem si vicisset, habiturus esset impunitatem & licentiam sempuernam: * Non est humano consilio, ne mediocri quidem, fudises, deorum immortalium curâ res illa perfecta. Religiones me hercule ipse aræque, cum illam bellam cadere viderunt, commovisse se videntur, & ius in illo suum retinuisse. Vos enim Albanitumuli, atque luci, vos, inquam, imploro atque obsecro, vosque Albanorum obruta aræ sacrorum populi Rom. sociæ & æquales, quas ille præceps amentia, casis prostratisque sanctissimis lucis, substructionum insanis molibus oppresserat. Vestra cum aræ, vestra religiones vignerunt, vestra vis valuit, quam ille omni scelere polluerat: tuque ex tuo edito monte, Latialis sancte Jupiter, cuius ille lacus, nemora, finesque sæpe omni nefario stupro & scelere macularat, aliquando ad eum puniendum oculos aperuisti: votus illa, vobis vestro in conspectu, seræ, sed iusta sament,

87 *Et debita poena soluta sunt. * Nisi forte hoc etiam casu factum esse dicimus, ut ante ipsum sacrarium Bona Dea, quod est in fundo T. Sextii Galli, imprimis honesti Et ornati adolescentis, ante ipsam, inquam, Bonam deam, cum praelium commisisset, primum illud vulnus acceperit, quo teterrimam mortem obiret, ut non absolutus iudicio illo nefario videretur, sed ad hanc insignem poenam reservatus. Nec vero non eadem ira deorum hanc ejus satellitibus injecit amentiam, ut sine imaginibus, sine cantu, sine ludis, sine exequiis, sine lamentis, sine laudationibus, sine funere, oblitus cruore Et ludo, spoliatus illius supremi diei celebritate, quam concedere etiam inimici solent, ambureretur etiam abjectus: non fuisse credo fas, clarissimorum virorum formas illi deterrimo parricide aliquid dedecoris afferre, neque ullo in loco potius mortem ejus lacerari, quam in quo vita esset damnata.*

88 ** Dura mihi mediis fidius jam fortuna populi Rom. Et crudelis videbatur, qua tot annos illum in hanc remp. insultare videret, Et pateretur: polluerat stupro sanctissimas religiones: senatus gravissima decreta perfrugerat: pecuniâ se palam a iudicibus redemerat: vexarat in tribunatu senatum: omnium ordinum consensu pro salute reip. gesta resciderat, me patriâ expulerat, bona diripuerat, domum incenderat, liberos, conjugem meam vexaverat, Cn. Pompejo nefarium bellum incidderat: magistratum privatarumque cades effecerat, domum mei fratris incenderat, vastarat Etruriam, multos sedibus, fortunis ejecerat, instabat.*

stabat, urgebat, capere ejus amentiam civitas, Ita-
 lia, provincia, regna non poterant: incidebantur
 iam domi leges, qua nos nostris servis addicerent,
 nihil erat cujusquam, quod quidem ille adamasset,
 quod non hoc anno suum fore putaret, * obstabat 89
 ejus cogitationibus nemo prater illum Milonem
 ipsum, qui poterat obstare: Cn. Pompejum novo re-
 ditu in gratiam quasi devinctum arbitrabatur:
 Caesaris potentiam suam potentiam esse dicebat:
 bonorum animos etiam in meo casu contempserat:
 Milo unus urgebat. Hic dii immortales, ut sup. di-
 xi, mentem dederunt illi perdito ac furioso, ut huic
 faceret insidias, aliter perire pestis illa non potuit,
 nunquam illum respub. suo jure esset ultra: senatus
 credo, praeatorem eum circumscriptisset: ne cum so-
 lebat quidem id facere, in privato eodem hoc ali-
 quid profecerat: * an consules in praetore coercen- 90
 do fortes fuissent? primum Milone occiso habuis-
 ses suos consules: deinde quis in eo praetore consul
 fortis esset, per quem tribunum virum consularem
 crudelissime necatum esse meminisset? omnia possi-
 deret, teneret: lege nova, qua est inventa apud eum
 cum reliquis legibus Clodianis, servos nostros li-
 bertos suos fecisset, postremo, nisi eum dii immor-
 tales in eam mentem impulissent, ut homo effemi-
 natus fortissimum virum conaretur occidere, ho-
 die respub. nullam haberetis. * An ille praetor, ille 91
 vero consul, si modo haec templa, atque ipsa moenia
 stare eo vivo tamdiu, & consulatum ejus expectare
 potuissent, ille denique vivus mali nihil fecisset, qui
 mortuus, uno ex suis satellitibus Sex. Clodio duce,
 curiam incenderit? quo quid miserius, quid acer-

eius, quid luctuosius vidimus? templum sanctita-
 tis, amplitudinis, mentis, consilii publici caput
 urbis, aram sociorum, portum omnium gentium,
 sedem ab universo populo Rom. concessam uni or-
 dini inflammari, excindi, funestari, neque id fieri
 à multitudine imperita, quanquam esset miserum
 id ipsum, sed ab uno, qui cum tantum ausu sit ul-
 tor pro mortuo, quid significet pro vivo non esset au-
 sus? in curiam potissimam abiecit, ut eam mortuum
 92. incenderet quam vivus everterat. * Et sunt qui
 de via Appia querantur, taceant de curia? ec-
 quando ab eo spirante forum potuisset defendi, cu-
 jus non restiterit cadaveri curia? excitare eum,
 si potestis, ab inferis, frangetis impetum vivi, cu-
 jus vix sustinetis furias sepulci? nisi verò sustinui-
 stis eos, qui cum facibus ad curiam concurrerunt,
 cum falcibus ad Castoris, cum gladiis toto foro vo-
 litarunt, cedi vidistis populum Rom. concionem
 gladius disturbari, cum audiretur silentio M. Ca-
 lius tribunus pl. vir fortissimus, Et in suscepta cau-
 sa firmissimus bonorum voluntati, Et auctoritati
 senatus deditus, Et in hac Milonis sive invidia, si-
 ve fortuna singulari, divina, Et incredibili fide.
 93. * Sed jam satis multa de causa; extra causam etiam
 Pero- nimis fortasse multa, quid restat, nisi ut orem ob-
 ratio. testetque vos, Iudices, ut eam misericordiam tri-
 buatis fortissimo viro, quam ipse non implorat, ego
 autem repugnante hoc Et imploro, Et exposco, ne-
 lite, si in nostro omnium fletu, nullam lacrymam
 aspexistis Milonis, si vultum semper eundem, si
 vocem, si orationem stabilem, ac non mutatam vi-
 detis, hōs minus ei parcere. Atque haud scī, an
 multo

multo etiam sit adjuvandus magis : etenim si in
 gladiatoris pugnis , & infimi generis hominum
 conditione, atque fortuna timidos, & supplices, &
 qui vivere liceat, obsecrantes, etiam adisse solemus:
 fortes, & animosos, & se acriter ipsi morti offeren-
 tes, servare cupimus : eorumque nos magis mise-
 ret, qui nostram misericordiam non requirunt,
 quam qui illam efflagitant : quanto hoc magis in
 fortissimis civibus facere debemus ? * me quidem 94
 iudices, exanimant, & interimunt haec voces Mi-
 lonis, quas audio assidue, & quibus inter sum que-
 ridie. Valeant, inquit, valeant cives mei, sine
 incolumnes, sint florentes, sint beati : stet hac urbs
 praeclara, mihi que patria charissima, quoquo mo-
 do mihi de me erit : tranquilla repub. cives vestros
 (quoniam mihi cum illis non lites) sine me ipsi,
 sed per me tamen perfruantur : ego cedam atque
 abibo, si mihi repub. bonâ frui non licuerit, at ca-
 rebo malâ : & quam primum tetigero bene mora-
 ram & liberam civitatem, in ea conquiescam.
 * ô frustra, inquit, suscepti mei labores, ô spes fal- 95
 laces, ô cogitationes inanes meae, ego cum tribu-
 nus pleb. repub. oppressâ, me senatus dedissem,
 quem extinctum acceperam, equitibus P. quorum
 vires erant debiles, bonis viris, qui omnem aucto-
 ritatem Clodianis armis abjecerant : mihi un-
 quam bonorum praesidium defuturum putarem ?
 ego cum te (mecum enim sapissime loquitur) pa-
 tria reddissem, mihi non futurum in patria pu-
 tarem locum ? ubi nunc senatus est, quem secuti
 sumus ? ubi equites R. illi, illi, inquit, tui ? ubi
 studia municipiorum ? ubi Italiae voces ? ubi deni-
 que

que tua M. Tullii, qua plurimis fuit auxilio, vox,
 & defensio? mihi ne ea soli, qui pro te toties mor-
 96 ti me obtulit, nihil potest opitulari? * Nec verò
 hac, iudices, ut ego nunc flens, sed hoc eodem lo-
 quitur vultu, quo videtis, negat enim se, negat in-
 gratis civibus fecisse, quae fecit: timidus & om-
 nia circumspicientibus pericula, non negat, ple-
 bem & infinitam multitudinem, qua P. Clodio du-
 ce fortunis vestris imminebat, eam, quò tutior es-
 set vita vestra, se fecisse commemorat, ut non mo-
 dò virtute flecteret; sed etiam tribus suis patri-
 moniis deliniret, nec timeret, ne cum plebem mu-
 neribus placaret, vos non conciliari meritis in
 remp. singularibus, senatus erga se benevolentiam
 temporibus his ipsis saepe esse perspectam, vestras
 vero & vestrorum orationum occurrantiones, studia,
 sermones, quemcumque casum fortuna dederit,
 97 secum ablaturum esse dicit, * Memini etiam sibi
 vocem praconis modo defuisse, quam minimè desi-
 derarit: populi verò cunctis suffragiis, quod unum
 cupierit, se consulem declaratum: nunc denique
 si haec arma contra se sint futura, sibi fa-
 cinoris suspicionem, non facti crimen ob-
 stare: addit haec, quae certè vera sunt,
 fortes & sapientes viros non tam premia sequi so-
 lere rectè factorum, quam ipsa rectè facta, se nihil
 in vita, nisi praclarissime fecisse, siquidem nihil
 sit prestabilius viro, quam periculis patriam li-
 berare: beatos esse, quibus ea res, honori fuerit à
 98 suis civibus. * Nec tamen eos miseros, qui benefi-
 cio civis suos vicerint: sed tamen ex omnibus
 praeiis virtutis, si esset habenda ratio praeiis-
 ram,

rum, amplissimum esse primum gloriam: esse hanc unam, quae brevitatem vitae, posteritatis memoria consolaretur: quae efficeret, ut absentes adessemus, mortui viveremus: hanc denique esse cuius gradibus etiam homines in caelum videantur ascendere. * De me, inquit, semper populus 99 Romanus, semper omnes gentes loquentur, nulla unquam obmutescet vetustas: quin hoc tempore ipso, cum omnes à suis inimicis faces invidiae meae subiciantur, tamen omni in hominum cœtu gratiis agendis, & gratulationibus habendis, & omni sermone celebrantur: omitto Etruria festos & actos & institutos dies: centesima lux est hac ab interitu P. Clodii, & opinor, ultra quam fines Imperij populi Rom. sunt, non solum fama iam de illo, sed etiam letitia peragravit: quamobrem, ubi corpus hoc sit, non inquit, laboro: quoniam omnibus in terris & iam versatur, & semper habitabit nominis mei gloria, hac tu mecum saepe, his absentibus: sed iisdem audientibus, hac ego tecum, Milo. * Te quidem, quod isto animo es, satis laudare non possum: sed quo est ista magis divina virtus, eo majore à te dolore divellor: nec verò si mihi eriperis, reliqua est illa tamen ad consolandum querela, ut iis irasci possim, à quibus tantum vulnus accepero, non enim inimici mei te mihi eripient, sed amicissimi, non malè aliquando de me meriti, sed semper optime: nullum unquam, iudices, mihi tantum dolorem inuretis, (etsi quis potest esse tantus?) sed ne hunc quidem ipsum, ne obliviscar, quanti me semper feceritis: quae si vos cepit oblivio, aut si in me aliquid offendistis, cur

non id meo capite potius luitur, quam Milonis?
 praclare enim vixero, si quid mihi acciderit prius,
 101 quam hoc tantum mali videro. * Nunc me una
 consolatio sustentat: quod tibi, o T. Anni nul-
 lum a me amoris, nullum studii, nullum pietatis
 officium defuit, ego inimicitias potentium pro te
 appetivi: ego meum saepe corpus & vitam objeci
 armis inimicorum tuorum: ego, me plurimis pro te
 supplicem abjeci: bona, fortunas meas, ac libero-
 rum meorum in communionem tuorum temporum
 contuli. hoc denique ipso die, si qua vis est parata,
 si qua dimicatio capitis futura, depono. Quid
 jam restat: quid habeo, quod dicam, quod faciam
 pro tuis in me meritis, nisi ut eam fortunam, qua-
 cunque erit tua, ducam meam? non recuso, non
 abnuo: vosque obsecro, iudices, ut vestra benefi-
 cia, que in me contulistis, aut in hujus salute au-
 geatis, aut in ejusdem exitio occasura esse jubea-
 102 tis. * His lacrymis non movetur Milo: est quo-
 dam incredibili robore animi: exilium ibi esse
 putat, ubi virtuti non sit locus: mortem natura
 finem esse, non poenam: sit hic ea mente, qua natus
 est, quid, vos iudices, quo tandem animo eritis?
 memoriam Milonis retinebitis, ipsum ejicietis, &
 erit dignior locus in terris ullus, qui hanc virtu-
 tem excipiat, quam hic, qui procreavit? vos, vos
 appello fortissimi viri, qui multum pro repub. san-
 guinem effudistis, vos in viri, & in civis invicti
 appello periculo, centuriones, vosque milites, vobis
 non modo inspestantibus, sed etiam armatis, &
 huic iudicio presidentibus, hac tanta virtus ex
 hac urbe expelletur? exterminabitur? ejicie-
 unt?

sur? * o me miserum! o infelicem! revocare 103

tu me in patriam, Milo, potuisti per hos, ego te in
patria per eosdem retinere non potero? quid re-
spondebo liberis meis, qui te parentem alterum
putant? quid tibi, Q. frater, qui nunc abes, con-
sorti mecum temporum illorum? me non potuisse
Milonis salutem tueri per eosdem, per quos no-
stram ille servasset? at in qua causa non potuis-
se? quae est gratagentibus? a quibus non potuisse?
ab iis, qui maxime P. Clodii morte acq̄ieverunt,
quo deprecante? me. * Quodnam concepit tantum 104

scelus? aut quod in me tantum facinus admisi,
judices, cum illa judicia communis exitii indaga-
vi, patefeci, protuli, extinxi? omnes in me, meos-
que redundant ex illo fonte dolores, quid me redim-
cem esse voluistis? an ut inspectante me expelle-
rentur ij, per quos essem restitutus? nolite, obse-
cro vos, pati, mihi acerbiorē reditum esse, quam
fuerit ille ipse discessus: nam qui possum putare,
me restitutum esse, si distrahor ab iis, per quos re-
stitutus sum? utinam dii immortales fecissent
(pace tua, patria dixerim: metuo enim, ne sceler-
rate dicam in te, quod pro Milone dicam pie) ut
P. Clodius non modò viveret, sed etiam prator,
consul, dictator esset, antequam hoc spectaculum
viderem, * O dii immortales! fortem, & a vobis, ju- 105

dices, conservandum virum. minime minime, in-
quit: immò verò p̄enas ille debitas luerit, nos
subeamus, si ita necesse est, non debitas. Hiccine
vir patria natus, usquam nisi in patria morietur?
aut, si forte pro patria, hujus vos animi monimen-
ta retinebitis, corporis in Italia nullum sepul-
chrum

chrum esse patiemini? hunc sua quisquam sen-
 tentia ex hac urbe expellet: quem omnes urbes
 expulsam à vobis ad se vocabunt? o terram illam
 beatam, qua hunc virum exceperit; hanc ingra-
 tus, si ejecerit: miseram, si amiserit, sed finis sit:
 neque enim præ lacrymis jam loqui possum, & hic
 se lacrymis defendi vetat. Vos oro, obtestorque
 iudices, ut in sententiis ferendis, quod sentietis,
 id audeatis. Vestram virtutem, justitiam, fidem,
 mihi credite, is maxime probabit, qui in iudici-
 bus legendis optimum, & sapientissimum
 quemque legit.

